

ESHITISHDA NUQSONI BOR INSONLARNING SHAXSLARARO MUNOSABATI

Eshdavlatova Muhtaram Olimjon qizi

Toshkent davlat tibbiyot universiteti Tibbiy pedagogika fakulteti

Surdotarjimonlik yo'nalishi 1-bosqich 101-A guruh talabasi

Annottatsiya: *Ushbu maqolada eshitishda nuqsoni bo'lgan insonlarning jamiyatdagi o'ri, ularning shaxslararo munosabatlarida uchraydigan muloqot to'sqinliklari hamda psixologik va ijtimoiy omillar yoritilgan. Oilaviy qo'llab-quvvatlash, inklyuziv ta'lim, surdotarjimonlar va texnologik imkoniyatlarning ahamiyati tahlil qilingan. Shuningdek, davlat siyosatida inklyuziv ta'limni rivojlantirish bo'yicha ilgari surilgan tashabbuslar haqida ma'lumot beriladi.*

Annotation: *This article explores the role of individuals with hearing impairments in society, focusing on communication barriers, psychological challenges, and social factors that influence their interpersonal relationships. It highlights the importance of family support, inclusive education, sign language services, and assistive technologies. The article also discusses national initiatives aimed at expanding inclusive education and improving equal opportunities for people with hearing impairments.*

Kalit so'zlar: *eshitishda nuqson, shaxslararo munosabat, muloqot to'siqlari, ishora tili, inklyuziv ta'lim, eshitish cheklangan shaxslar, ijtimoiy moslashuv, psixologik qo'llab-quvvatlash, jamiyat munosabati, surdotarjimon, kommunikatsiya, texnologik yordam vositalari.*

Mamlakatimizda inson, uning hayoti va erkinligi, sha'ni va qadr-qimmatini oliy qadriyat hisoblanadi. Shu nuqtayi nazardan insonparvar demokratik davlat, ochiq va adolatli jamiyat barpo etishda aholini, ayniqsa, bugungi va ertangi avlodning farovonligini ta'minlash katta mas'uliyat yuklashi shubhasiz.

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 19-moddasida "O'zbekiston Respublikasida barcha fuqarolar bir xil huquq va erkinliklarga ega bo'lib, jinsi, irqi, millati, tili, dini, e'tiqodi, ijtimoiy kelib chiqishi, ijtimoiy mavqeyidan qat'i nazar, qonun oldida tengdirlar" – deb belgilab qo'yilgan. Shunday ekan, mamlakatimizda yashayotgan har bir fuqaro bir xil e'tiborga munosib.

Shu nuqtayi nazardan olib qaraganda, eshitishda nuqsoni bo'lgan insonlar ham jamiyatning bir bo'lagi hisoblanadi. Biroq shunga qaramay, ularning shaxslararo munosabatlariga ulardagi eshitish qobiliyatining chegaralanganligi ko'plab to'siqlar paydo qiladi. Muloqot jarayonida yuzaga keladigan cheklovlar, psixologik omillar va ijtimoiy muhitning yetarlicha qo'llab-quvvatlamasligi ular bilan muloqotning to'liq amalga oshmasligiga, o'z fikrini yetkazish yoki tushunishda

uzilishlar sodir bo'lishiga olib keladi. Shu bois ushbu mavzuni tadqiq etish nafaqat nazariy, balki amaliy jihatdan ham muhimdir.

Eshitishda nuqsoni bor shaxslarning shaxslararo munosabatlari, avvalo, muloqot to'siqlari ta'sirida shakllanadi. Eshitishning cheklanganligi og'zaki nutqni qabul qilishni qiyinlashtirgani sababli ular ko'pincha ishora tiliga, mimika va labdan o'qishga tayanadi. Biroq jamiyatning katta qismi ishora tilini bilmagani uchun muloqot ko'pincha bir tomonlama yoki yetarlicha samarali kechmaydi.

Eshitishda nuqsoni bo'lgan insonlarda o'z-o'zini baholash ham bevosita muloqotdagi tajribalar ta'sirida shakllanadi. Atrofdagilarning noto'g'ri munosabati, tushunmovchiliklar, fikrni to'liq ifoda qilaolmaslik hissi ularda tortinchoqlik, ijtimoiy xavotir yoki odamlar bilan muloqotdan qochish holatlarini keltirib chiqarishi mumkin. Aksincha, qo'llab-quvvatlovchi va tushunadigan muhitda ular o'zini erkin his qiladi, ijtimoiy faollik ortadi, shaxslararo aloqalar mustahkamlanadi.

Oila va yaqin do'stlar bu jarayonda eng katta yordamchi hisoblanadi. Agar oila a'zolari ishora tilini bilsa va bolani yoki kattani doim qo'llab-quvvatlasa, u o'zini erkin his qiladi, xavotiri kamayadi, do'stlar va jamiyat bilan muloqot qilishga tayyor bo'ladi. Oilaning doimiy e'tibori, mehribonligi va sabr-toqati shaxslararo munosabatlarning sifatini oshiradi.

O'z navbatida, eshitishda nuqsoni bor insonlar hayotida jamiyatning ijobiy yoki salbiy munosabati ham muhim rol o'ynaydi. Ba'zan bu toifadagi insonlarga odamlar noto'g'ri qarashadi yoki ularni tushunmaslik holatlari uchraydi. Bu kabi holatlar ularda o'z-o'zini past baholashga, ijtimoiy faollikdan chekinishga olib keladi. Shu bilan birga, inklyuziv muhit, qo'llab-quvvatlovchi do'stlar, surdotarjimonlar va maxsus texnologiyalar yordamida ular jamiyatda faol qo'shilish imkoniga ega bo'ladi.

Bu boradagi mavjud muammolarni bartaraf etish, ijtimoiy cheklangan insonlar uchun teng imkoniyatlar yaratib berish maqsadida davlatimiz Prezidenti Sh.Mirziyoyev YUNESKO Bosh konferensiyasi 43-sessiyasining ochilish marosimidagi nutqida bir qator takliflar qatorida birinchi taklif sifatida inklyuziv ta'limni rivojlantirish hamda mazkur sohada sun'iy intellekt texnologiyalarini keng qo'llash masalasiga alohida e'tibor qaratdilar.

Darhaqiqat, ta'lim va ish joylarida eshitishda nuqsoni bor insonlarga yordam berish juda muhim. Masalan, maktablarda inklyuziv sinflar, ish joylarida esa maxsus dasturlar va muloqot vositalari ular uchun teng imkoniyatlar yaratadi. Bu nafaqat ularning o'zini rivojlantirishiga yordam beradi, balki jamiyatning bir-biri bilan uyg'un ishlashiga ham foyda keltiradi. Har bir insonning huquqlari va imkoniyatlari teng, shuning uchun nuqsonlari sabab ularni cheklash emas, balki jamiyatga qo'shib olish va qo'llab-quvvatlash kerak.

Bu borada muhtaram Yurtboshimiz YUNESKO Bosh konferensiyasi

43-sessiyasida aynan YUNESKOning alohida ehtiyojli bolalar uchun Inklyuziv ta'limni rivojlantirish platformasini joriy etish maqsadga muvofiqligini alohida ta'kidlab, ta'lim sohasida o'zaro bilim va tajriba almashish uchun xalqaro muloqot formatini yaratish maqsadida Jahon professional ta'lim sammitini o'tkazish rejalashtirilayotganini aytib o'tdilar.

Eshitishda nuqsoni bo'lgan insonlarning shaxslararo munosabatlariga ta'sir qiluvchi muhim omillardan biri — zamonaviy texnologiyalardir. Bugungi kunda subtitrlar, ovozni matnga aylantiruvchi ilovalar va videoaloqa vaqtida matnli translyatsiya kabi qulayliklar muloqotni ancha yengillashtirmoqda. Bu vositalar ularning kundalik hayotida ham, ta'lim va ish faoliyatida ham muloqotni soddalashtirib, jamiyat bilan aloqalarini mustahkamlaydi.

Shuningdek, jamiyatning lingvistik tayyorgarligi ham katta ahamiyatga ega. Odamlarning ishora tilini hech bo'lmaganda elementar darajada bilishi muloqotni osonlashtiradi, noto'g'ri tushunish holatlarini kamaytiradi. Bu — eshitishda nuqsoni bo'lgan insonning o'zini qabul qilingan, hurmat qilinadigan shaxs sifatida his qilishiga yordam beradi.

Ularning munosabatlarida yana bir muhim jihat — ijobiy namunalarning mavjudligi. Jamiyatda muvaffaqiyatga erishgan, faol hayot kechirayotgan eshitishda nuqsoni bor shaxslar boshqalarga motivatsiya beradi. Bunday rollar stereotiplarni sindirib, ijtimoiy munosabatlarning shakllanishiga katta hissa qo'shadi.

Eshitishda nuqsoni bo'lgan insonlar ko'pincha muqobil muloqot usullarini qo'llaydi: mimika, yozma muloqot, smartfon orqali matnli tarjimalar, vizual belgilar. Ularning muloqotdagi moslashuvchanligi muvaffaqiyat kalitidir, biroq suhbatdoshning moslashuvchanligi ham muhim. Real muloqot samarali bo'lishi uchun har ikki tomon bir-birini tushunishga harakat qilishi kerak.

Ularning jamoaviy faoliyatlarda ishtiroki ham shaxslararo munosabatlarga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Sport musobaqalari, ijodiy to'garaklar yoki volunteerlik loyihalari — bularning barchasi ijtimoiy aloqalarni mustahkamlash, o'ziga bo'lgan ishonchni oshirishga xizmat qiladi. Jamoa ichidagi o'zaro yordam va qo'llab-quvvatlash esa ularni jamiyatga yanada yaqinlashtiradi.

Ijtimoiy stereotiplar esa aksincha, munosabatlarga zarar yetkazishi mumkin. "Eshitmaydiganlar bilan muloqot qilish qiyin", "ular ko'proq yordamga muhtoj" kabi noto'g'ri qarashlar ularga bo'lgan munosabatni sovuqlashtiradi. Bunday stereotiplarni bartaraf etishning eng samarali yo'li — jamiyatda to'g'ri axborot tarqatish, inklyuzivlikni targ'ib qilish va ishora tilini ommalashtirishdir.

Shuningdek, eshitishda nuqsoni bor insonlarning emotsional sezgirligi ham shaxslararo munosabatlarga alohida ta'sir ko'rsatadi. Ular tana tili va yuz ifodalarini juda yaxshi farqlaydi, bu esa suhbat davomida chuqurroq tushunishga yordam beradi. Suhbatdoshlarning ham o'z his-tuyg'ularini aniq ifoda etishi muloqotni yanada iliq va samarali qiladi.

Ta'lim muassasalaridagi muhit ham katta rol o'ynaydi. Sinfdoshlar, ustozlar va guruhdoshlarning ijobiy munosabati ularda o'zini jamoadan ajralmagan deb his qilish imkonini yaratadi. Aksincha, e'tiborsizlik yoki befarqlik esa muloqotdan chekinishga olib kelishi mumkin. Shu bois maktab va oliygohlarning inklyuziv yondashuvi shaxslararo munosabatlarning qad roslashida hal qiluvchi omil bo'lib xizmat qiladi.

Xulosa o'rnida aytish mumkinki, eshitishda nuqsoni bor insonlarning shaxslararo munosabatlarini yaxshilash uchun oilaviy qo'llab-quvvatlash, jamiyatning ijobiy munosabati va maxsus yordamchi vositalar muhim omillar hisoblanadi. Ular yordamida insonlar nafaqat o'z fikrini bemalol ifoda etadi, balki jamiyat bilan yanada faol muloqotda bo'lish imkoniyatiga ega bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent: Adolat nashriyoti, eng so'nggi tahrir.
2. O'zbekiston Respublikasi “Nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlari to'g'risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2021.
3. Mirziyoyev Sh.M. YUNESKO Bosh konferensiyasi 43-sessiyasidagi nutqi. – 2023.
4. Krotova, T.V. Surdopsixologiya asoslari. – Moskva: Pedagogika, 2019.
5. Lane, H. The Deaf Experience: Psychology and Social Dynamics. – Cambridge University Press, 2018.
6. Marschark, M., Spencer, P. Deaf Education in the 21st Century: Research, Practice, and Policy. – Oxford University Press, 2016.
7. UNESCO. Inclusive Education Guidelines. – Paris, 2020.
8. WHO. World Report on Hearing. – Geneva: World Health Organization, 2021.
9. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi. Inklyuziv ta'lim bo'yicha uslubiy qo'llanma., 2022.
10. Surdotarjima va maxsus pedagogika bo'yicha ilmiy maqolalar to'plami. – Toshkent Davlat Pedagogika Universiteti, 2023.